

(ร่าง)
รายงานความก้าวหน้า
การติดตามผลกระทบและคุ้มครอง
ที่อยู่อาศัย พันธุ์สัตว์ และพืช
และระบบนิเวศ
ครั้งที่ 1

เอกสารสรุปการจัดการประเด็นปัญหา
ตามคู่มือการจัดการที่ติดตามผลกระทบ
และคุ้มครองที่อยู่อาศัย พันธุ์สัตว์ พืช
และระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวตำบลเมืองเก่า
อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย

คณะกรรมการประสานและขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยว
ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย
ตามหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก
(Global Sustainable Tourism Criteria, GSTC)

มิถุนายน 2566

สารบัญ

การจัดการ “ปลาตุกรัสเซีย” สัตว์น้ำต่างถิ่นรุกรานที่ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำ	3
การจัดการ “นกยาง” สัตว์ต่างถิ่นที่มีจำนวนมาก เกินไป	17

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) โดยสำนักงานพื้นที่พิเศษ 4 หรือ อพท.4 ได้จัดทำ “คู่มือการจัดการเพื่อติดตามผลกระทบและคุ้มครองที่อยู่อาศัย พันธุ์สัตว์ และพืช และระบบนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวตำบลเมืองเก่า สุโขทัย” ขึ้น โดยรวบรวมข้อมูลจากการจัดประชุมภาคีที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน เพื่อนำเสนอผลการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ และระดมสมองหาแนวทางการจัดการผลกระทบและคุ้มครองที่อยู่อาศัย พันธุ์สัตว์ พันธุ์พืช และระบบนิเวศ จำนวน 2 ครั้ง ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2564 และวันที่ 30 มิถุนายน 2564 ณ โรงแรมเลเจนด้า สุโขทัย รีสอร์ท โดยใช้หลักการของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity: CBD) และแผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2558-2564 ของประเทศไทย เป็นแนวทางในการจัดทำคู่มือ เนื้อหาสำคัญประกอบด้วย ระบบการจัดการที่ติดตามผลกระทบและคุ้มครองที่อยู่อาศัยพันธุ์สัตว์ และพืช และระบบนิเวศภาพรวม และรายประเด็นปัญหา

คณะกรรมการประสานและขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ตามหลักเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (Global Sustainable Tourism Criteria, GSTC) ได้ให้ความเห็นชอบคู่มือดังกล่าวในการประชุมครั้งที่ 2/2564 เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2564

กรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการ
ประสานและขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวตำบล
เมืองเก่าฯ จึงได้จัดทำรายงานความก้าวหน้าการติดตาม
ผลกระทบและคุ้มครองที่อยู่อาศัย พันธุ์สัตว์ และพืช และ
ระบบนิเวศขึ้นเป็นครั้งที่ 1 เพื่อสรุปผลการจัดการประเด็น
ปัญหาจำนวน 2 รายประเด็น คือ

- การจัดการ “ปลาดุกรั้วเซีย”
สัตว์น้ำต่างถิ่นรุกรานที่ส่งผล
กระทบรุนแรงต่อระบบนิเวศ
แหล่งน้ำ
- การจัดการ “นกยาง”
สัตว์ต่างถิ่นที่มีจำนวนมาก
เกินไป

การจัดการ “ปลาตุ๋นเสียม” สัตว์น้ำต่างถิ่นรุกราน
ที่ส่งผลกระทบรุนแรงต่อระบบนิเวศแหล่งน้ำ
ในแหล่งท่องเที่ยว

กรณีวัดตระพังทอง

วัดตระพังทองมีโบราณสถานอยู่เกาะกลางน้ำของตระพังหรือ
 สระน้ำโบราณที่สำคัญ เป็นอีกหนึ่งสถานที่ท่องเที่ยวของ
 ตำบลเมืองเก่า มีกิจกรรมไฮไลท์สำหรับนักท่องเที่ยว คือ
 กิจกรรมใส่บาตรสะพานบุญ

ความเสื่อมโทรมของ
ภูมิทัศน์วัดตระพังทอง
อันเนื่องมาจาก
ลักษณะทางกายภาพ
ของสระน้ำมีสีเขียวขุ่น
มีกลิ่นคาว
 อีกทั้ง ตลิ่งทรุดทั้งด้าน
ในและด้านนอก

ปัญหาของปลาตุกรัสเซีย

ระดับความเสี่ยงสูง

ดร.นณณ์ ผาณิตวงศ์ ได้อธิบายไว้ว่า ปลาตุกรัสเซีย ยักษ์จากทวีปแอฟริกาและปลาตุกรัสเซีย เรียกชื่อทางการค้าว่าปลาตุกรัสเซีย หรือเรียกว่าปลาตุกรัสเซีย เป็นปลาที่กินทั้งพืชและสัตว์ ปลาตุกรัสเซียกินอาหารวันละ 5%ของน้ำหนักตัว ลูกปลาตุกรัสเซีย 1,000 กิโลกรัมจะกินอาหารวันละ 50 กิโลกรัม หรือกินสัตว์พื้นถิ่นวันละ 25 กิโลกรัม เช่น ลูกปลาคะเพียน ปลาชีว กุ้งฝอย และหอยขมวันละ 5,000 ตัว

จำนวนประชากรปลาตุกรัสเซียในสระน้ำวัดตระพังทองมีจำนวนมากจนเกินไป เนื่องจากเป็นเขตอภัยทาน ซึ่งสร้างผลกระทบกับตลิ่งขอบสระวัดพังทลาย น้ำมีกลิ่น มีสีเขียวขุ่น และพันธุ์ปลาท้องถิ่นเหลือจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับคำบอกเล่าของประชาชนในพื้นที่ โดยสาเหตุของปัญหาเกิดจากความเชื่อของคนไทยซื้อปลาหน้าเขียงมาปล่อยในวัดเป็นเวลาติดต่อกันมาหลายปี แม้ว่าวัดจะเป็นเขตอภัยทานแต่จำเป็นต้องกำจัดเพราะสระน้ำวัดตระพังทองเป็นแหล่งน้ำเปิดที่เชื่อมต่อกับตระพังต่างๆ ในอุทยานประวัติ คูเมือง และลำคลอง

ประมงจังหวัดสุโขทัยคาดการณ์ว่าปลาตุกรัสเซียในสระวัดตระพังทองมีมากถึง 20 ตัน

- ออกซิเจนในน้ำน้อย เนื่องจากมูลปลาจำนวนมากเกินไป น้ำจึงมีกลิ่นเหม็นและมีสีเขียวขุ่น
- ปลาตุกรัสเซียขุดโพรงดิน เป็นหนึ่งสาเหตุที่ขอบสระวัดตระพังทองเกิดความเสียหาย
- ปลาตุกรัสเซียกินปลาและพืชท้องถิ่น มีข้อมูลจากนักวิชาการระบุว่า ปลาตุก 1 ตัน ทำให้เราสูญเสียสัตว์น้ำท้องถิ่นประมาณ 1.8 ล้านชีวิตต่อปี รวมทั้งปลาหายากและปลาเศรษฐกิจ ดังนั้น ปลาตุกรัสเซีย 20 ตัน จึงทำให้เราสูญเสียสัตว์น้ำในตระพังไปถึง 36 ล้านชีวิตต่อปี ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ส่งผลกระทบกับระบบนิเวศดั้งเดิม
- สระน้ำวัดตระพังทองไม่ใช่แหล่งปิด มีความเสี่ยงที่ปลาตุกรัสเซียจะหลุดออกไปยังแหล่งน้ำธรรมชาติอื่นที่ส่งผลให้ปลาท้องถิ่นลดลงไปเรื่อย ๆ

ทั้งนี้ พบว่ามีปลาชนิดนี้อยู่ในตระพังอื่นๆ ของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยแล้ว เช่น วัดสระศรี บ่อน้ำลานอนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช วัดพระพายหลวง

ผลการดำเนินการ

มาตรการที่ระบุไว้ใน “คู่มือการจัดการเพื่อติดตามผลกระทบและคุ้มครองที่อยู่อาศัย พันธุ์สัตว์ และพืช และระบบนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวตำบลเมืองเก่า สุโขทัย” สำหรับรายประเด็นปัญหานี้ ได้แก่

มาตรการ การเสริมสร้างความตระหนักและให้การศึกษาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

มาตรการ การจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน

มาตรการ การอนุรักษ์ พืชน้ำ และปกป้องคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ

มีการดำเนินการ ดังนี้

มาตรการ การเสริมสร้างความตระหนักและให้การศึกษาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

- วัดตระพังทองได้ให้ความสนใจกับแม่ค้าขายปลาในตลาดสดวัดตระพังทองไม่ให้ขายปลาเป็นอีกต่อไปให้สมกับเป็นเขตอภัยทาน และเพื่อป้องกันประชาชนซื้อปลาดุกรัสเซียมาปล่อยที่วัดอีก
- วัดตระพังทองจัดทำป้ายประกาศห้ามปล่อยปลาลงในสระน้ำวัดตระพังทอง เพื่อสื่อสารทำความเข้าใจว่าปล่อยปลาผิดประเภทได้บาปไม่ได้บุญ

- อพท.4 และอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยจัดป้ายห้ามปล่อยปลาลงในแหล่งน้ำโดยไม่ได้รับอนุญาต และระบุถึงอันตรายของปลาอุกรัสเซียต่อการทำลายระบบนิเวศ

ห้ามปล่อยปลาอุกรัสเซียในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยก่อนได้รับอนุญาต
หากพบเห็นกรุณาแจ้งเจ้าหน้าที่

It is forbidden to release all kinds of fish in Sukhothai Historical Park without permission. Please notify the staff if you see the release of aquatic animals.

ปลาดุกรัสเซีย เป็นปลาชนิดหนึ่งที่ประชาชนมักซื้อมาปล่อยด้วยความเชื่อว่าเป็นการทำบุญ แต่ปลาดุกรัสเซียเติบโตได้รวดเร็วมาก เมื่อซาวารอุกรัสเซียลงสู่แม่น้ำท้องถิ่น และกับละอองชีวิตขึ้นเป็นอันตราย หากปล่อยปลาดุกรัสเซียจำนวนมากเกินไป จะสร้างผลกระทบกับคุณภาพน้ำ ทำลายสิ่งมีชีวิต และระบบนิเวศอย่างถาวร

ปัจจุบันนี้พบว่าปลาดุกรัสเซียในสระต่างๆ บ้างแล้ว เมื่อควบคุมประชากรจึงไม่อนุญาตให้ปล่อยปลาดุกรัสเซียและปลาอื่นๆ ในอุทยานประวัติศาสตร์ Hybrid catfish is a butcher's fish that people often buy and release with the belief that it is merit-making. However, this catfish grows rapidly, competes for food with local fish, and eats native species. A large number of hybrid catfish will have a significant influence on water quality, causing damage to embankments and local ecosystems. Hybrid catfish can currently be discovered in some ancient ponds. To avoid the spread of invasive species, it is forbidden to release hybrid catfish and other fish in the historical park.

ปล่อยปลาผิด ได้บาปไม่ได้บุญ
Release the wrong fish get no merit.

เมื่อการปล่อย = ฆ่าชีวิต
 RELEASING = KILLING

ปลาดุก 1 ตัน ทำให้เราสูญเสียสัตว์น้ำท้องถิ่น ประมาณ 1.8 ล้านชีวิตต่อปี
 One ton of hybrid catfish costs about 1.8 million native aquatic life a year.

 Sukhothai Historical Park
  อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

นอกจากนี้ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยยังจัดทำป้ายห้ามปล่อยปลาลงในแหล่งน้ำ

- อพท.4 บูรณาการระหว่างวัดตระพังทอง ประมงจังหวัด สุโขทัย และเทศบาลตำบลเมืองเก่า จัดประชุมเรื่อง “แนวทางการฟื้นฟูระบบน้ำในวัดตระพังทองจากปัญหาปลาต่างถิ่นรุกราน” เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2564 ณ ศาลาอเนกประสงค์ วัดตระพังทอง มีคณะกรรมการวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้แทนประชาชนเข้าร่วมกว่า 50 คน ซึ่งได้สร้างความตระหนักให้แก่ผู้เข้าร่วมประชุมถึงความเสื่อมโทรมของสภาพแหล่งน้ำและระบบนิเวศอันเนื่องมาจากปลาดุกรัสเซีย

ทั้งนี้ ได้เกิดการประชาคมสอบถามผู้เข้าร่วมประชุมว่าเห็นด้วยหรือไม่หากจะย้ายปลาตุกรัสเซียออกไปวัดตระพังทอง ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วย มีเพียง 1 คนไม่เห็นด้วย

พร้อมกันนั้น ได้นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการปลาดุก
รัสเซีย ได้แก่

- (๑) แจกจ่ายประชาชนทั่วไป แต่ไม่ใช่ที่วัด
- (๒) ประกาศแจกพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ปลาดุก
รัสเซียให้เกษตรกร โดยจะต้องเป็นไป
ตามเงื่อนไขของประมง คือ เป็นแหล่ง
น้ำปิดและน้ำท่วมไม่ถึง
- (๓) ขนย้ายปลาไปฝากไว้ยังบ่อปูนซีเมนต์
ของเอกชนที่เป็นแหล่งปิดและน้ำท่วม
ไม่ถึง
- (๔) ประกาศให้เอกชนรายใหญ่มารับไป
- (๕) ให้เรือนจำนำไปจัดการ

มาตรการ การจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน

- เทศบาลตำบลเมืองเก่าได้ประสานขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัยในการปรับปรุงตลิ่งวัดตระพังทองที่เสื่อมโทรมจนอาจจะเกิดอันตรายต่อผู้สัญจรไปมา และเป็นความเสี่ยงต่อการทรุดตัวลงของโบราณสถานที่อยู่ในเกาะกลางน้ำ
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุโขทัยดำเนินการปรับปรุงตลิ่งวัดตระพังทองด้านนอก ด้วยงบประมาณ 8,670,000 บาท ดำเนินการแล้วเสร็จ

- เทศบาลตำบลเมืองเก่า ประมงจังหวัด และผู้แทน คณะกรรมการวัดตระพังทอง ดำเนินการย้ายปลาตู้ก รัสเซียประมาณ 20 ตู้ออกไป โดยวัดมีการ ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมาช่วยจับออก และส่วน หนึ่งย้ายไปยังบ่อปิดในชุมชนศรีชุม ทั้งนี้ พบว่ามี ปลาทองถิ่นอีกประมาณ 20 ตู้ นำไปปล่อยที่ เขื่อนศรีดงส์

**มาตรการ การอนุรักษ์ พื้นฟู และปกป้องคุ้มครองความ
หลากหลายทางชีวภาพ**

- วัดตระพังทองได้ปรับปรุงตลิ่ง
ด้านในเกาะกลางวัด โดยเรียไร
เงินทำบุญจากประชาชน โดย
ได้ปรับดินให้เหมาะสมกับ
การปลูกพันธุ์บัว และเป็นที่พัก
ของสัตว์น้ำต่างๆ ซึ่งคาดว่าจะ
ใช้เวลาประมาณครึ่งปี เนื่องจาก
ต้องรอน้ำฝนมาเติมสระให้
เพียงพอจึงจะนำมาพันธุ์ปลา
ท้องถิ่นมาปล่อย เพื่อฟื้นฟู
ระบบนิเวศต่อไป
- วัดตระพังทองมีแนวคิดที่จะทำตะแกรงป้องกันปลา
ดุกรัสเซียที่กระจายไปอยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์
สุโขทัยไม่ให้อกลับมายังวัดตระพังทองอีก

การจัดการ “นกกาง”
สัตว์ต่างถิ่นที่มีจำนวนมากเกินไป
สำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

กรณีวัดสระศรี

วัดสระศรี เป็นจุดไฮไลต์อีกแห่งหนึ่งของการเข้าไปเที่ยวชมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เป็นสถานที่จัดงาน mini light and sound ประจำปี และเป็นวัดที่อยู่ตรงกันข้ามกับตลาดทำน้ำรับเสด็จ ที่นักท่องเที่ยวจะนั่งรับประทานอาหารชมทิวทัศน์ของวัดกลางน้ำได้อย่างผ่อนคลาย

ความเสื่อมโทรมของภูมิทัศน์
วัดสระศรี อันเนื่องมาจากมูล
นกยางปริมาณมาก

ปัญหาการรวมฝูงของนกยางจำนวนมาก

ระดับความเสี่ยงสูง

ในปี พ.ศ. 2564 พบฝูงนกยางรวมตัวกันจำนวนมากมากกว่า 300 ตัว ในบริเวณวัดสระศรี อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งมีหลายชนิดพันธุ์เข้ามาทำรังวางไข่และอาศัยอย่างถาวรในพื้นที่ คาดว่าในฤดูผสมพันธุ์ช่วงต้นฤดูฝน (เดือนเมษายน-พฤษภาคม) อาจมีจำนวนนกมากถึง 600 ตัว

สาเหตุของการรวมฝูงที่วัดสระศรีนี้ เป็นเพราะสภาพพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการสร้างรัง มีความปลอดภัย ไม่มีการรบกวนโดยสัตว์นักล่าและมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสถานการณ์โควิดที่อุทยานประวัติศาสตร์ไม่ได้เปิดให้เข้าชมและไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวใดๆ นอกจากนี้ ในอุทยานประวัติศาสตร์และชุมชนโดยรอบยังเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์

นกยางจำนวนมากขับถ่ายราดรดโบราณสถานทั้งพื้นทางเดินอุโบสถ ใบเสมา ป้ายสื่อความหมาย ไม่เพียงแต่ทำลายโบราณและทัศนียภาพแล้ว ยังส่งผลเสียต่อสุขภาวะชุมชน เช่น มูลนกที่สะสมอยู่ในดินเกิดสปอร์เชื้อราที่เป็นอันตรายกับผู้เป็นโรคปอดอักเสบ มีกลิ่นเหม็น ส่งเสียงรบกวน

อย่างไรก็ตาม นกยางเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองตาม พรบ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ครอบคลุมทั้งตัวนกตัวอ่อน และไข่ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องหาทางอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ผลการดำเนินการ

มาตรการที่ระบุไว้ใน “คู่มือการจัดการเพื่อติดตามผลกระทบและคุ้มครองที่อยู่อาศัย พันธุ์สัตว์ และพืช และระบบนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวตำบลเมืองเก่า สุโขทัย” สำหรับรายประเด็นปัญหานี้ ได้แก่

มาตรการ การลดภัยคุกคามและใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

1. สร้างความรู้ความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับธรรมชาติของนกยางและอันตรายต่อสุขภาพ เพื่อให้ผู้มีปัญหาด้านสุขภาพหลีกเลี่ยง
2. จัดการปรับแต่งสภาพพื้นที่เพื่อลดความเหมาะสมในการสร้างรัง
3. สำรวจติดตามการเพิ่มจำนวนประชากรหรือการรวมฝูงของนกยางในแต่ละรอบปี ว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นจากเดิมมากขึ้นหรือไม่

ฉีดล้างทำความสะอาดมูลนก

ตัดแต่งกิ่งไม้ให้ไม่เหมาะสมกับการ
สร้างรังและวางไข่

ภาพปัจจุบันของวัดสระศรี มิถุนายน 2566